

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

**Факультет соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності
Кафедра історії, музеєзнавства та пам'яткознавства**

ОСНОВИ АРХЕОЛОГІЇ

Програма та навчально-методичні матеріали з курсу

Освітньо-професійна програма «Цифрові музейні індустрії»

Спеціальність 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»

Галузь знань – 02 Культура та мистецтво

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Харків, 2023

УДК 902/904](073.034)

О-75

Друкується за рішенням науково-методичної ради ХДАК
(протокол № 7 від 21.02.2023 р.)

Рецензенти:

В. І. Маслак, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

В. В. Калініченко, доктор історичних наук, доцент кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства ХДАК

Укладач:

А. Л. Щербань, доктор культурології, завідувач кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства ХДАК

О-75 Основи археології : прогр. та навч.-метод. матеріали до курсу, освітньо-проф. програма “Культурна спадщина та пам'яткоохоронна діяльність”, спец. 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство», галузь знань 02 «Культура і мистецтво», перший (бакалавр.) рівень вищ. освіти / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури, Ф-т соц. комунікацій і музейно-турист. діяльн., Каф. історії, музеєзнавства та пам'яткознавства ; [уклад. А. Л. Щербань]. — Харків : ХДАК, 2023. — 33 с.

Навчальний курс «Основи археології» є важливою складовою підготовки бакалаврів за спеціальністю 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство». Зміст курсу розкриває особливості розвитку культури людства від доби палеоліту до ранньомодерного часу, характеризує основні археологічні культури і пам'ятки України. Його вивчення сприяє підготовці нової генерації кадрів, здатної на високому науковому та творчому рівні відображати давню історію музейними засобами, аналізувати археологічну спадщину.

УДК 902/904](073.034)

© Харківська державна академія культури, 2023

© Щербань А. Л., 2023

**ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 02 Культура і мистецтво (шифр і назва)	Обов'язкова
Індивідуальне науково-дослідне завдання <i>не передбачене</i>	Спеціальність Музеєзнавство, пам'яткознавство	Рік підготовки: 1-й
		Семестр
Загальна кількість годин – 180	Освітня програма Культурна спадщина та пам'яткоохоронна діяльність	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 60 самостійної роботи здобувача вищої освіти – 120	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції
		40 год.
		Семінарські
		20 год.
		Самостійна робота
		120 год.
		Індивідуальні завдання:
Вид контролю: екзамен		

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – ознайомлення студентів із основними археологічними культурами та пам'ятки України, характеристика особливостей висвітлення археологічної спадщини музейними засобами.

Загальні та фахові компетентності, які формує дисципліна.

Загальні компетентності:

ЗК1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів діяльності).

ЗК7. Цінування і повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК9. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань та взятих обов'язків.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.

Фахові компетентності:

ФК1. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо відповідно до розуміння тенденцій розвитку музейної та пам'яткоохоронної галузі

ФК2. Здатність оцінювати найважливіші події та явища української історії у контексті світової історії.

ФК3. Здатність діяти відповідно до чинного законодавства (України та міжнародного) щодо музейної та пам'яткоохоронної діяльності.

ФК6. Здатність до атрибуції й експертизи об'єктів історико-культурної спадщини.

ФК8. Здатність забезпечувати ефективне використання та популяризацію об'єктів історико-культурної та природної спадщини відповідно до пам'яткоохоронного законодавства.

ФК10. Здатність здійснювати взаємодію музейно-заповідної мережі, об'єктів культурної спадщини з туристичною сферою.

Програмні результати навчання:

ПР1. Використовувати міждисциплінарний підхід в атрибуції об'єктів історико-культурної спадщини.

ПР2. Аналізувати й узагальнювати історико-культурний матеріал у певній системі.

ПР4. Визначати стан збереженості музейних предметів, об'єктів історико-культурної спадщини, пам'яток природи та розробляти програму відповідних пам'яткоохоронних заходів.

ПР8. Проводити наукове дослідження нерухомих пам'яток та визначати розмір та значення їх історико-культурної цінності.

ПР11. Проводити пошукову роботу з метою з'ясування перспектив виявлення нових, значущих з точки зору обліку, об'єктів культурної спадщини.

ПР12. Досліджувати та інтерпретувати історико-культурну інформацію музейних предметів, об'єктів культурної спадщини, природних пам'яток.

ПР18. Виконувати комплексні завдання протягом певного періоду часу та представляти результат вчасно.

ПР21. Робити презентації усно із візуальним супроводом, електронні презентації, відео-презентації, презентації в письмовій формі державною та іноземною мовами.

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання та підсумкова форма контролю

Під час поточного контролю оцінюються відповіді здобувачів на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою, сайтами та сторінками у соціальних мережах вітчизняних музеїв, а також якість виконання індивідуального завдання. Підсумковий контроль здійснюється у формі усного заліку: оцінюється повнота та сутність знань, вміння відповідати на питання, визначати тенденції й особливості.

Рівень досягнення запланованих результатів навчання перевірятиметься за допомогою таких форм контролю:

- 1) виступ на семінарському занятті із доповіддю;
- 2) доповнення на семінарському занятті, формулювання питань до виступаючого;
- 3) участь у дискусії та обговоренні;
- 4) підготовка аналізу експозиційного показу археологічної експозиції обраного здобувачем музею.

Критерії оцінювання результатів навчання за 100 бальною рейтинговою шкалою

Відповідь оцінюється за такими критеріями:

- точність відтворення змісту понять, адекватність використання професійної термінології;
- повнота, глибина, системність знань;
- здатність логічно мислити, аналізувати, порівнювати, узагальнювати;
- уміння формулювати, обґрунтовувати власні думки, факти й робити висновки тощо;
- комунікативні навички.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Основи археології» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової екзаменаційного кредиту:

Для екзамену

Теми 1-4	Теми 5-7	Теми 8-10	Теми 11-16	Підсумковий контроль (іспит)
15%	15%	15%	15%	40%
				Екзаменаційна сесія

Кількість тижнів для теоретичної підготовки – 15, тем – 10.

ЗМІСТ І СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин			
	Усього	У тому числі		
		Лекції	Семін.	Сам. роб.
1	2	3	4	5
Тема 1. Археологія як наука, її завдання та методи.	10	4		6
Тема 2. Археологія палеоліту.	8	2		6
Тема 3. Археологія мезоліту.	10	2	2	6
Тема 4. Археологія неоліту.	10	2	2	6
Тема 5. Археологія доби енеоліту.	14	4	2	8
Тема 6. Археологія доби ранньої-середньої бронзи.	10	2		8
Тема 7. Археологія доби пізньої бронзи.	12	2	2	8
Тема 8. Археологічні пам'ятки початку доби заліза степової зони Євразії.	12	4		8
Тема 9. Археологічні пам'ятки початку доби заліза лісостепової та лісової зони України.	12	2	2	8

Тема 10. Археологічні пам'ятки початку доби заліза Північного Причорномор'я та Криму.	12	2	2	8
Тема 11. Черняхівська археологічна культура	10	2		8
Тема 12. Культури ранніх слов'ян: київська, колочинська, пеньківська.	12	2	2	8
Тема 13. Пам'ятки археології кочівників I тисячоліття, салтово-маяцька археологічна культура.	12	2	2	8
Тема 14. Пам'ятки волинцевської, роменської, луки-райковецької культур.	10	2		8
Тема 15. Археологічні пам'ятки доби Русі.	14	4	2	8
Тема 16. Археологічні пам'ятки доби козацтва.	12	2	2	8
Усього годин	180	40	20	120

ЗМІСТ КУРСУ

«Основи археології» як навчальна дисципліна. Теоретичне та практичне значення курсу. Предмет, завдання, зміст і структура курсу, його місце у системі професійної підготовки фахівця з музеєзнавства та пам'яткознавства. Взаємозв'язок курсу з іншими дисциплінами.

Джерелознавча база вивчення навчальної дисципліни: основна і додаткова література

Тема 1. Археологія як наука, її завдання та методи

Предмет археології. Місце археології в системі наукових дисциплін. Історія археології. Головні наукові центри та дослідники. Сучасний стан і перспективні напрямки розвитку української археології. Типологія археологічних пам'яток. Методологія археологічних досліджень. Археологія в контексті музеєзнавчих і пам'яткознавчих студій.

Тема 2. Археологія палеоліту

Загальна характеристика палеоліту, як епохи в історії людства. Методика дослідження палеолітичних пам'яток. Періодизації палеоліту. Головні палеолітичні пам'ятки України та світу. Особливості палеолітичної кам'яної індустрії. Предмети палеолітичного мистецтва. Досвід висвітлення археологічних пам'яток палеоліту музейними засобами.

Тема 3. Археологія мезоліту

Загальна характеристика мезоліту, як епохи в історії людства. Методика дослідження мезолітичних пам'яток. Періодизації мезоліту. Головні мезолітичні пам'ятки України та світу. Особливості мезолітичної кам'яної індустрії. Предмети мезолітичного мистецтва. Особливості висвітлення пам'яток мезоліту в музейних закладах.

Тема 4. Археологія неоліту

Загальна характеристика неоліту, як епохи в історії людства. Методика дослідження неолітичних пам'яток. Головні археологічні культури України

доби неоліту. Особливості неолітичної кам'яної індустрії. Неолітичне гончарство. Особливості висвітлення енеоліту музейними засобами.

Тема 5. Археологія енеоліту

Загальна характеристика енеоліту, як епохи в історії людства. Методика дослідження енеолітичних пам'яток. Головні археологічні культури України доби енеоліту. Особливості енеолітичної кам'яної індустрії та гончарства. Особливості висвітлення енеоліту музейними засобами.

Тема 6. Археологія доби ранньої-середньої бронзи

Загальна характеристика доби бронзи, як епохи в історії людства. Методика дослідження пам'яток доби ранньої-середньої бронзи. Головні археологічні культури України доби ранньої-середньої бронзи. Характеристика поселень і поховань, кераміки та бронзоливарного виробництва. Особливості висвітлення доби ранньої-середньої бронзи музейними засобами.

Тема 7. Археологія доби пізньої бронзи

Кліматичні зміни та життя мешканців Євразії доби бронзи. Головні археологічні культури України доби пізньої бронзи. Характеристика поселень і поховань, кераміки та бронзоливарного виробництва. Особливості висвітлення доби пізньої бронзи музейними засобами.

Тема 8. Археологічні пам'ятки початку доби заліза степової зони Євразії

Кліматичні зміни та життя мешканців Євразії початку доби заліза. Матеріальні свідчення про історію кімерійців, скіфів та сарматів. Характеристика поселень і поховань, побутових і ритуальних предметів, зброї. Пам'ятки мистецтва. Особливості висвітлення культури степових народів Євразії початку доби заліза музейними засобами.

Тема 9. Археологічні пам'ятки початку доби заліза лісостепової та лісової зони України

Природно-кліматичні умови в лісостеповій та лісовій зонах України на початку доби заліза та їхній вплив на культуру автохтонного населення й мігрантів. Територіальні відмінності матеріальної та духовної культури.

Характеристика поселень і поховань, побутових і ритуальних предметів, зброї. Історико-культурний заповідник «Більськ».

Тема 10. Археологічні пам'ятки початку доби заліза Північного Причорномор'я та Криму

Причини та передумови грецької колонізації Північного Причорномор'я та Криму на початку доби заліза. Головні поселення грецьких колоністів. Матеріальна та духовна культура переселенців. Особливості цивільного та військового будівництва, поховальних обрядів. Монетна справа. Основні музейні колекції античних предметів в Україні та світі. Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія».

Тема 11. Черняхівська археологічна культура

Історія дослідження черняхівської культури. Головні археологічні пам'ятки. Особливості розташування поселень та поховань. Основні ремесла та промисли: технології та продукція. Поховальний обряд та інвентар. Етнічна та соціальна характеристика населення. Артефакти черняхівської культури в музеях України: особливості експонування.

Тема 12. Культури ранніх слов'ян: київська, колочинська, пеньківська

Історія дослідження культур ранніх слов'ян. Археологічні пам'ятки і писемні джерела. Особливості розташування поселень та поховань. Основні ремесла та промисли: технології та продукція. Поховальний обряд та інвентар. Особливості висвітлення пам'яток ранньослов'янських часів музейними засобами.

Тема 13. Пам'ятки археології кочівників I тисячоліття, салтово-маяцька археологічна культура

Загальна характеристика археологічних пам'яток гунів, аланів, аварів, болгар, печенігів та половців. Особливості матеріальних решток. Малоперещепинський скарб. Поселення і поховання салтово-маяцької археологічної культури. Гончарне та металургійне виробництва. Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів».

Тема 14. Пам'ятки волинцевської, роменської, луки-райковецької культур

Писемні відомості про населення України останньої третини I тисячоліття та матеріальні рештки його культури. Специфіка поселень, поховань, гончарних та металевих виробів волинцевської, роменської та луки-райковецької археологічних культур. Культура слов'ян – попередників Руської держави в музейних експозиціях.

Тема 15. Археологічні пам'ятки доби Русі

Головні дослідники та історія вивчення археологічних пам'яток доби Русі. Типологія городищ. Змієві вали. Сільські поселення. Язичницькі та християнські поховальні обряди. Особливості гончарних і металевих виробів. Основні музеєфіковані археологічні пам'ятки доби Русі в Україні.

Тема 16. Археологічні пам'ятки доби козацтва

Головні дослідники та історія вивчення археологічних пам'яток доби козацтва. Запорізькі Січі. Міста, села, хутори, зимівники. Поховальні пам'ятки козацьких часів. Особливості гончарних та металевих виробів. Дослідження культової архітектури та місць битв. Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Теми семінарських занять

№ п/п	Назва	Кількість годин
1	Археологія як наука та її завдання	2
2	Археологія палеоліту	2
3	Археологія мезоліту-неоліту	2
4	Археологія енеоліту	2
5	Археологія доби бронзи	2
6	Археологічні пам'ятки початку доби заліза степової, лісостепової та лісової зони України	2
7	Археологічні пам'ятки початку доби заліза Північного Причорномор'я та Криму	2
8	Пам'ятки ранніх слов'ян: київська, черняхівська, колочинська, пенківська археологічні культури	2
9	Пам'ятки археології кочівників I тисячоліття, салтово-маяцька археологічна культура	2
10	Пам'ятки пізніх слов'ян та доби козацтва	2
Разом		20

Самостійна робота

№ п/п	Назва	Кількість годин
1	Видатні археологи України	6
2	Експериментальна археологія	6
3	Королевська та Мізинська палеолітичні стоянки	6
4	Культура лінійно-стрічкової кераміки	6
5	Ямна археологічна культура	8

6	Катакомбна археологічна культура	8
7	Культури фінальної бронзи на теренах України	8
8	Культура етрусків	8
9	«Царські» кургани скіфів	8
10	Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія»	8
11	Поховання черняхівської культури	8
12	Археологічне відображення культури венетів, антів і склавів	8
13	Багаті поховання гунів і аварів в Україні	8
14	Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів»	8
15	Шестовицький археологічний комплекс	8
16	І. Свешніков та археологічні розкопки місця битви під Берестечком	8
Разом		120

Завдання до практичних занять та самостійної роботи студентів

Теми семінарських занять

Семінарське заняття №1

Тема. Археологія як наука та її завдання

Питання для обговорення:

1. Місце археології в системі історичних наук.
2. Періодизації історії археології в Україні та світі.
3. Головні сучасні завдання європейської археології.
4. Основні наукові відкриття українських археологів на початку XXI століття

Література: 1, 7, 8. 2.1, 2.14

Семінарське заняття №2

Тема. Археологія палеоліту

Питання для обговорення:

1. Сучасна періодизація палеоліту в світі та Україні.
2. Пам'ятки раннього палеоліту Європи та Азії.
3. Європейські пам'ятки середнього палеоліту.
4. Пам'ятки пізнього палеоліту України в європейському контексті.
5. Еволюція кам'яної індустрії в палеоліті

Література: 1, 2.7, 2.15

Семінарське заняття №3

Тема. Археологія мезоліту-неоліту

Питання для обговорення:

1. Проблема мезоліту в науковому дискусії.
2. Пам'ятки доби мезоліту України.
3. Шляхи неолітизації населення сучасної території України.
4. Археологічні культури доби неоліту центральної та східної частин України.
5. Археологічні культури доби неоліту Західної України.

Література: 1,

Семінарське заняття №4

Тема. Археологія енеоліту

Питання для обговорення:

1. Трансформації в матеріальній та духовній культурі людства енеолітичної доби.
2. Археологічні культури доби енеоліту степової зони України.
3. Археологічні культури доби енеоліту Західної України.
4. Трипільська археологічна культура.

Література: 1, 9, 10

Семінарське заняття №5

Тема. Археологія доби бронзи

1. Трансформації в матеріальній та духовній культурі людства доби бронзи.
2. Періодизація та культурно-хронологічне членування культур доби бронзи України.
3. Археологічні культури доби бронзи степової зони України.
4. Археологічні культури доби бронзи лісостепової та лісової зони України.
5. Археологічні культури доби бронзи Західної України.

Література: 1, 10

Семінарське заняття №6

Тема. Археологічні пам'ятки початку доби заліза степової, лісостепової та лісової зони України

Питання для обговорення:

1. Трансформації в матеріальній та духовній культурі людства на початку доби заліза.
2. Археологічні пам'ятки передскіфського часу.
3. Пам'ятки скіфського часу українського степу.
4. Пам'ятки скіфського часу українського лісостепу.
5. Пам'ятки скіфського часу українського Полісся.
6. Пам'ятки сарматського часу українського степу та лісостепу.

Література: 1, 3, 4, 5, 7

Семінарське заняття №7

Тема. Археологічні пам'ятки початку доби заліза Північного Причорномор'я та Криму

Питання для обговорення:

1. Причини грецької колонізації Північного Причорномор'я та Криму.
2. Археологічні об'єкти Березані й Ольвії.
3. Археологічні об'єкти Тіри та Ніконія.

4. Археологічні об'єкти Херсонеса Таврійського.
5. Археологічні об'єкти Боспорського царства.

Література: 1, 2.6,

Семінарське заняття №8

Тема. Пам'ятки ранніх слов'ян: київська, черняхівська, колочинська, пеньківська археологічні культури

Питання для обговорення:

1. Трансформації в соціокультурному житті населення Центральної та Східної Європи в першій половині I тисячоліття.
2. Київська археологічна культура.
3. Черняхівська археологічна культура.
4. Колочинська археологічна культура.
5. Пеньківська археологічна культура.

Література: 1,

Семінарське заняття №9

Тема. Пам'ятки археології кочівників I тисячоліття, салтово-маяцька археологічна культура

Мета: Охарактеризувати характерні риси археологічних пам'яток кочівників I тисячоліття та салтово-маяцької культури.

Питання для обговорення:

1. Поховання алан на території України.
2. Поховання булгар на території України.
3. Поховання аварів на території України.
4. Поховання печенігів на території України.
5. Поховання половців на території України.

Література: 1, 2.8

Семінарське заняття №10

Тема. Пам'ятки пізніх слов'ян та доби козацтва

Питання для обговорення:

1. Археологічні пам'ятки на території України доби Русі.
2. Археологічні пам'ятки на території України литовсько-польської доби.
3. Археологічні пам'ятки на території України другої половини XVII – XVIII століть.
4. Трансформації в керамічному виробництві на теренах України впродовж X-XVIII ст.

Література: 1, 2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.11, 2.13

Самостійна робота №1

Тема. Видатні археологи України

Мета: на основі даних біографістики поглибити знання з історії української археології.

Завдання: Ознайомитися з біографіями Вікентія Хвойки, Миколи Макаренка, Михайла Рудинського, Бориса Шрамка, Дмитра Телегіна, Бориса Мозолевського, Іона Винокура.

Висловити думку щодо мотивів отримання професії археолога і тривалої роботи за цією спеціальністю. Скласти хронологічні таблиці життєписів і найважливіших археологічних відкриттів.

Література:

Самостійна робота №2

Тема. Експериментальна археологія

Мета: розширити уявлення про експеримент, як метод археологічних досліджень.

Завдання: Ознайомитися з методологією проведення експериментальних археологічних досліджень.

Проаналізувати досвід підтвердження чи спростування наукових гіпотез щодо давніх технологій з використанням експериментів.

Ознайомитися з найвідомішими музейними комплексами, де впродовж багатьох років успішно проводяться експериментальні дослідження в галузі археології. Написати коротке есе на тему: «Експериментальні дослідження, як метод пізнання культури давнього населення Європи».

Література:

Самостійна робота №3

Тема. Королевська та Мізинська палеолітичні стоянки

Мета: поглиблено опрацювати матеріали найбільш виразних палеолітичних стоянок України.

Завдання: Опрацювати наукову літературу щодо досліджень Королевської та Мізинської палеолітичних стоянок.

З'ясувати в яких музеях чи наукових установах зберігаються археологічні знахідки з вказаних пам'яток. Проаналізувати археологічні комплекси й скласти порівняльну таблицю щодо знахідок. Висловити думки про можливості подальшого використання знахідок з Королевської та Мізинської палеолітичних стоянок в музейній та пам'яткоохоронній діяльності.

Література: 2.15

Самостійна робота №4

Тема. Культура лінійно-стрічкової кераміки

Мета: Отримати поглиблене розуміння археологічних комплексів однієї з ключових культур Європи доби неоліту.

Завдання: Опрацювати наукову літературу щодо досліджень пам'яток лінійно-стрічкової кераміки.

З'ясувати в яких музеях чи наукових установах зберігаються археологічні знахідки культури лінійно-стрічкової кераміки. Проаналізувати основні археологічні комплекси й скласти порівняльну таблицю щодо знахідок.

Висловити думки про можливості подальшого використання артефактів культури лінійно-стрічкової кераміки в музейній і пам'яткоохоронній діяльності.

Література:

Самостійна робота №5

Тема. Ямна археологічна культура

Мета: Отримати поглиблене розуміння археологічних комплексів однієї з ключових культур Європи доби ранньої бронзи.

Завдання: Опрацювати наукову літературу щодо досліджень пам'яток ямної археологічної культури.

З'ясувати в яких музеях чи наукових установах зберігаються археологічні знахідки. Проаналізувати основні археологічні комплекси й скласти порівняльну таблицю щодо знахідок. Висловити думки про можливості подальшого використання артефактів ямної культури в музейній і пам'яткоохоронній діяльності.

Література:

Самостійна робота №6

Тема. Катакомбна археологічна культура

Мета: Отримати поглиблене розуміння археологічних комплексів однієї з ключових культур Європи доби середньої бронзи.

Завдання: Опрацювати наукову літературу щодо досліджень пам'яток катакомбної культури.

З'ясувати в яких музеях чи наукових установах зберігаються археологічні знахідки пам'яток катакомбної культури. Проаналізувати основні археологічні комплекси й скласти порівняльну таблицю щодо знахідок. Висловити думки про можливості подальшого використання артефактів пам'яток катакомбної культури в музейній і пам'яткоохоронній діяльності.

Література:

Самостійна робота №7

Тема. Культури фінальної бронзи на теренах України

Мета: Отримати поглиблене розуміння культур перехідного періоду між добою бронзи і заліза.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу та гіпотези щодо інтерпретації.

З'ясувати в яких музеях чи наукових установах зберігаються археологічні знахідки. Проаналізувати найвиразніші археологічні комплекси й скласти порівняльну таблицю щодо знахідок. Висловити думки про можливості використання даних в музейній і пам'яткоохоронній діяльності.

Література:

Самостійна робота №8

Тема. Культура етрусків

Мета: Узагальнити уявлення про археологічні пам'ятки однієї з ключових археологічних культур Європи початку доби заліза, матеріали якої активно використовуються в інформаційному та музейному просторах.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу та гіпотези щодо інтерпретації знахідок. Проаналізувати найвиразніші музейні експозиції артефактів. Написати есе на тему «Археологічна спадщина етрусків в пропагандистських конструкціях диктаторських режимів Європи: думки з приводу».

Література:

Самостійна робота №9

Тема. «Царські» кургани скіфів

Мета: Отримати поглиблене уявлення про поховальний обряд і знахідки з найбільш вражаючих археологічних пам'яток на території України.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу та гіпотези щодо інтерпретації.

З'ясувати в яких музеях чи наукових установах зберігаються археологічні знахідки. Проаналізувати найвиразніші археологічні комплекси й скласти порівняльну таблицю щодо знахідок. Висловити думки про можливості використання інформаційного потенціалу даних пам'яток у музейній і пам'яткоохоронній діяльності.

Література:

Самостійна робота №10

Тема. Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія»

Мета: Сформувати уявлення про історію створення та сучасний стан одного з головних археологічних заповідників України.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу.

Створити хронологічну таблицю з історії Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія». Висловити думки про можливості розвитку заповідника в майбутньому.

Література:

Самостійна робота №11

Тема. Поховання черняхівської культури

Мета: Отримати поглиблене уявлення про поховальний обряд і знахідки з могил однієї з найбільш атрактивних археологічних культур на території України.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу та гіпотези щодо інтерпретації поховальних пам'яток України.

З'ясувати в яких музеях експонуються найвиразніші комплекси з поховань черняхівської культури. Висловити думки про можливості підвищення інформаційного потенціалу даного різновиду археологічної спадщини.

Література:

Самостійна робота №12

Тема. Археологічне відображення культури венетів, антів і склавів

Мета: розширити уявлення про експеримент, як метод археологічних досліджень.

Завдання: Ознайомитися з методологією проведення експериментальних археологічних досліджень.

Проаналізувати досвід підтвердження чи спростування наукових гіпотез щодо давніх технологій з використанням експериментів.

Ознайомитися з найвідомішими музейними комплексами, де впродовж багатьох років успішно проводяться експериментальні дослідження в галузі археології. Написати коротке есе на тему: «Експериментальні дослідження, як метод пізнання культури давнього населення Європи».

Література:

Самостійна робота №13

Тема. Багаті поховання гунів і аварів в Україні

Мета: Отримати поглиблене уявлення про поховальний обряд і знахідки з атрактивних поховань чужоземців на території України.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу та гіпотези щодо інтерпретації відповідних пам'яток.

З'ясувати в яких музеях експонуються найвиразніші комплекси з поховань гунів і аварів. Висловити думки про можливості підвищення інформаційного потенціалу даного різновиду археологічної спадщини.

Література:

Самостійна робота №14

Тема. Історико-археологічний музей-заповідник «Верхній Салтів»

Мета: Сформувати уявлення про історію створення та сучасний стан єдиного археологічного заповідника Харківщини.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу.

Створити хронологічну таблицю з історії Історико-археологічного музею-заповідника «Верхній Салтів». Висловити думки про можливості розвитку заповідника в майбутньому.

Література:

Самостійна робота №15

Тема. Шестовицький археологічний комплекс

Мета: Сформувати уявлення про одне з найбільших «поселень вікінгів» у Європі.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу.

Створити хронологічну таблицю з історії дослідження комплексу пам'яток біля с. Шестовиця на р. Десна. Висловити думки про можливості використання археологічних об'єктів у майбутньому.

Література:

Андрощук Ф. О. Нормани і слов'яни в Подесенні (Моделі культурної взаємодії доби раннього середньовіччя). К., 1999. 140 с.

Матвійшина Ж. М., Пархоменко О. Г., Скороход В. М. Шестовицький археологічний комплекс як об'єкт археотуризму Чернігівщини // Геополітика й екогеодинаміка регіонів. Т. 10. Вип. 1. Сімферополь, 2014. С. 294-298.

Коваленко В. П. Нові дослідження Шестовицького археологічного комплексу // Археологічний літопис Лівобережної України. Полтава : Археологія, 1999. Ч. 1 (5). С. 33-43.

Самостійна робота №16

Тема. І. Свєшніков та археологічні розкопки місця битви під Берестечком

Мета: Сформувати поглиблене уявлення про найбільш досліджене археологічно поле битви в Україні, музеєфікацію знахідок і біографію керівника розкопок.

Завдання: Опрацювати відповідну наукову літературу.

Скласти хронологічну таблицю життєпису І. Свешнікова і найважливіших його археологічних відкриттів.

Створити хронологічну таблицю з історії дослідження комплексу і музеєфікацію знахідок. Висловити думки про можливості використання об'єктів комплексу в майбутньому.

Література:

Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1) За джерелом інформації:

- Словесні: лекція (традиційна) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), пояснення, розповідь, бесіда.
- Наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- Практичні: вправи.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій); дослідницький метод, проблемний метод, метод аналізу помилок, брейнстормінг («мозковий штурм»).

Для самостійної роботи використовується також дослідницький метод:

– підготовка повідомлення /доповіді (з презентацією/або без неї),– пошук візуального матеріалу в Інтернеті за тематикою навчальної дисципліни, розміщення візуальних матеріалів в електронному НМКД або у формі постів у соціальних мережах.

Форми контролю

№ з/п	Вид контролю	Методи контролю
1.	Поточний	Усне опитування Доповідь на семінарському занятті Відпрацювання пропущених занять
2.	Періодичний	Розробка програм консервації та реставраціях музейних пам'яток
3.	Самостійна робота	Звіт про самостійну роботу Презентація
4.	Підсумковий контроль	Екзамен

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Розподіл балів за формами контролю. Наприклад:

- відвідування заняття — 0-1; 15 занять — до 15 балів;
- робота на семінарському занятті — 3-5; 5 семінари — до 25 балів;
- усне опитування — 1-2; 3 усних опитування — до 6 балів;
- письмове тестування — 3-5; 3 письмових тестування — до 15 балів;
- підготовка та виступ з рефератом — 5-7;
- тощо.

Можлива кількість балів, набраних до підсумкової форми контролю: екзамен — від 60 до 90 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної Діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література

Обов'язкова

1. Винокур І. С., Телегін Д. Я. Археологія України : підручник. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2008. 480 с.
2. Археологія і давня історія України : наукова серія з проблем археології та давньої історії / Ін-т археології НАН України. Київ : ІА НАНУ, 2010. Вип. 1: Проблеми давньоруської та середньовічної археології. 2010. 586 с.
3. Археологія і давня історія України : наукова серія з проблем археології та давньої історії / Ін-т археології НАН України. Київ : ІА НАНУ, 2010. Вип. 2 (15): Старожитності раннього залізного віку. 2015. 282 с.
4. Археологія і давня історія України : наукова серія з проблем археології та давньої історії / Ін-т археології НАН України. Київ : ІА НАНУ, 2010. Вип. 2 (19) : Старожитності раннього залізного віку. 2016. 292 с.
5. Археологія і давня історія України : наукова серія з проблем археології та давньої історії / Ін-т археології НАН України. Київ : ІА НАНУ, 2010. Вип. 2 (23) : Старожитності раннього залізного віку. 2017. 552 с.
6. Експериментальна археологія: завдання, методи, моделювання: збірка наукових праць / Ін-т археології НАН України ; Коростенський міськвиконком ; Коростенський філіал Житомирського обл. краєзнавчого музею; [за заг. ред. Моця О.П.]. Київ: Ліра-К. 2011. 223 с.
7. Археологія і давня історія України : наукова серія з проблем археології та давньої історії / Ін-т археології НАН України. Київ : ІА НАНУ, 2010. Вип. 9 : Історія археології: дослідники та наукові центри. 2012. 362 с.
8. Археологія і давня історія України : наукова серія з проблем археології та давньої історії / Ін-т археології НАН України. Київ : ІА НАНУ, 2010. Вип. 2 (13) : Археологія: можливості реконструкцій. 2014. 168 с.

Додаткова

9. Renfrew Colin, Bahn Paul. Archaeology: Theories, Methods and Practice. - London: Thames and Hudson, 2000.

10. Андрощук Ф. О. Нормани і слов'яни в Подесенні (Моделі культурної взаємодії доби раннього середньовіччя). К., 1999. 140 с.
11. Матвіїшина Ж. М., Пархоменко О. Г., Скороход В. М. Шестовицький археологічний комплекс як об'єкт археотуризму Чернігівщини // Геополітика й екогеодинаміка регіонів. Т. 10. Вип. 1. Сімферополь, 2014. С. 294-298.
12. Коваленко В. П. Нові дослідження Шестовицького археологічного комплексу // Археологічний літопис Лівобережної України. Полтава : Археологія, 1999. Ч. 1 (5). С. 33-43.
13. Івакін В. Археологія давньоруського Вишгорода // Пам'ятки України: історія та культура. Київ, 2015. № 10/12 (218/220). С. 12-19.
14. Івченко А. В. Розкоп «Орієнт» некрополя Ольвії // Археологія : науковий журнал. Київ, 2019. № 4. С. 60-71.
15. Індиченко Г. Етнічні риси в археологічних джерелах (за матеріалами пізнього палеоліту України) // Етнічна історія народів Європи : збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип. 21. С. 107-112.
16. Карпюк В. Археологічні дослідження княжого періоду Волині (друга половина ХХ - початок ХХІ ст.) // Літопис Волині : всеукраїнський науковий часопис / Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк, 2015. Число 15. С. 13-18.
17. Лобанова М. Керамічні знахідки з трипільського поселення Тополі // Записки історичного факультету : збірник наукових праць. Одеса, 2019. Вип. 30. С. 40-52.
18. Михайлов Б. Д. Кам'яна Могила – світова пам'ятка стародавньої культури в Україні. Київ : Такі справи, 2003. 159 с.
19. Моця О. П. Історично-археологічні дослідження післямонгольських та козацьких часів в Україні // Археологія: науковий журнал. Київ, 2016. № 3. С. 18-27.
20. Олійник О. Скіфо-сарматські музичні інструменти (за матеріалами археологічних розкопок на території України) // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. Львів, 2006. Вип. 10. С. 283-290.

21. Продовження археологічних досліджень Батурина // Бюлетень КІУСу / Канад. ін-т укр. студій. Alberta ; Edmonton, 2014. 2014. С. 19-20.
22. Самойленко І. Ю. Університетські археологічні зібрання // Культурологічний вісник : науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряни. Запоріжжя, 2014. Вип. 32. С. 30-34.
23. Цеунов І. А. Відкриття та перші польові дослідження Мізинської палеолітичної стоянки // Магістеріум. Київ, 2015. Вип. 60 : Археологічні студії. С. 32-37.

Інформаційні ресурси

24. Харківська державна академія культури: <http://c.ac.kharkov.ua>;
25. Національна бібліотека України В.І. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua>;
26. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка:
[http://HYPERLINK \"http://www.korolenko.kharkov.com/\"](http://HYPERLINK \)
www.korolenko.kharkov.com;
27. Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого: <http://www.nplu.org>.
28. Всесвітній каталог інтернет-ресурсів з питань археології, база даних з пошуку інформації про археологічні пам'ятки, експедиції, розкопки, центри досліджень, видання, музеї тощо: <http://archnet.uconn.edu>
29. Сервер Східно-Європейської археології: <http://archaeology.kiev.ua>
30. Archaeology on the Net: <http://www.serve.com/archaeology>
31. Інститут археології НАН України: <https://iananu.org.ua/>
32. Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія» НАН України: <https://olbio.org.ua/>
33. Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила»: <http://stonegrave.org/>

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З ДИЦИПЛІНИ

1. Археологія як наука та її завдання
2. Типи археологічних пам'яток та поняття про культурний шар
3. Етапи археологічного пошуку. Поняття про археологічну культуру
4. Методи археології та суміжних наук
5. Археологічна хронологія та періодизація
6. Ранній і середній палеоліт
7. Пізній палеоліт.
8. Матеріальна культура, господарство та соціальний устрій у мезоліті
9. Культурно-територіальне членування мезолітичних пам'яток України
10. Загальна характеристика неоліту як епохи
11. Неолітичні культури України
12. Енеоліт як епоха в історії людства
13. Трипільська культура та її сусіди
14. Енеолітичні культури степової зони
15. Загальна характеристика епохи бронзи
16. Культури доби бронзи Правобережної та Західної України
17. Культури степової зони доби бронзи
18. Загальна характеристика доби раннього заліза
19. Передскіфський період
20. Скіфський час
21. Сарматська доба
22. Античні міста Північного Причорномор'я
23. Історія та культура Ольвії
24. Латенська культура
25. Зарубинецька культура
26. Поєнешті-лукашівська культура.
27. Пшеворська культура
28. Липицька культура
29. Київська культура

30. Черняхівська культура
31. Кочівники I тисячоліття
32. Слов'янські культури третьої чверті I тисячоліття
33. Слов'янські культури VIII-IX століть
34. Городища, селища і могильники доби Русі
35. Давньоруські міста
36. Матеріальна й духовна культура Русі
37. Археологія хазарського часу (салтівська культура)
38. Запорізькі Січі
39. Міста козацького часу
40. Економіка й побут населення України доби козацтва
41. Загальна характеристика польової археології
42. Археологічні розвідки
43. Розкопки стародавніх поселень
44. Розкопки давніх поховань
45. Правила обліку знахідок, первісна консервація, польова документація

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ОСНОВИ АРХЕОЛОГІЇ

Освітньо-професійна програма «Цифрові музейні індустрії»

Спеціальність 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»

Галузь знань – 02 Культура та мистецтво

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Укладач:

Щербань Анатолій Леонідович,

доктор культурології,

завідувач кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства ХДАК

Друкується в авторській редакції

План 2023

Підписано до друку 21.02.2023 р. Формат 60x84/16

Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф.

Ум. Друк арк. 1,99. Обл.-вид. арк. 2,08. Тираж 100. Зам . №

ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4

Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК